

Přednáška prof. Michaela Beckermana u příležitosti udělení titulu doctor honoris causa

Cestování s Schimmerlingem

Jsem velmi dojat a zároveň potěšen tím, jakou čest mi Univerzita Palackého prokázala. Můj vděk patří panu rektorovi za jeho velkorysost, stejně tak i filozofické a pedagogické fakultě, vědeckým radám a především panu Janu Vičarovi a panu Vítu Zouharovi, kteří mě na toto ocenění navrhli. Rovněž bych rád poděkoval své rodině a přátelům, kteří mě doprovázejí, aby tento den sdíleli se mnou.

Na jaře roku 1971 se na chodbě katedry muzikologie na Hofstra University v New Yorku, kde jsem studoval, objevila hromada notových záznamů, sborníků a knih. Když jsem se ptal knihovníka, řekl mi, že jsou to věci na vyhození. Univerzita dostala darem nové publikace, takže jejich starší vydání a všechny poškozené knihy, které už nadále neměly být přístupné, měly být vyřazeny. Už tehdy jsem byl ten typ člověka, který spíše staré věci shromažďuje, a když jsem viděl tu kupu not, prostě jsem si je vzal. A protože jsem, jak se říká, kramář a nic nevyhodím, většinu z těch not ještě stále mám. Již tehdy jsem věděl, přestože jsem tomu zdaleka nerozuměl, že se jedná o část pozůstalosti po nějakém Hanuši či Hansi Schimmerlingovi, skladateli, učenci a učiteli, jenž právě zemřel. Byl přítelem zpěvačky Sabine Rapp, která na univerzitě učila.

O Schimmerlingovi chci mluvit hned z několika důvodů. Zaprvé, on vlastně zčásti může za to, že tu teď před vámi stojím. Ta kupa not, o které budu mluvit za chvíli, se objevila právě v době, kdy jsem se, aniž bych si to uvědomoval, začal zajímat o Čechy. O několik týdnů dříve mi moje učitelka klavíru řekla, že Dvořák je „rozmělněný Brahms“, a já byl tehdy pevně rozhodnutý jí dokázat, že se mýlí. Schimmerlingův odkaz se mi posledních čtyřicet let, kdy se moje rodina více než pětadvacetkrát stěhovala napříč Spojenými státy a Evropou, opakovaně vynořoval v mysli a stále přitahoval mou pozornost.

Přiznám se, že mě fascinuje fakt, že Schimmerling je prakticky neznámá osobnost. Ze značně omezeného počtu zdrojů jsem zjistil, že se narodil roku 1890 v Brně, jeho rodiče byli pravděpodobně Slováci (jeho životopis uvedený v jednom krátkém článku nejspíš zmizel). Bojoval v první světové válce, učil se italsky, studoval medicínu ve Vídni a následně hudební kompozici a dirigování v Praze. Pracoval jako dirigent Německé opery v Praze a dokonce se ve 20. letech účastnil pěveckého turné pro USA. Deset let žil ve Vídni. Není zcela jasné, co se stalo po připojení Rakouska ke třetí říši, ale jasné je, že Schimmerling skončil v roce 1939 v New Yorku. Roku 1945 publikoval soubor hudebních kompozic s názvem *Vzpomínky na Československo*, kde říká, že „největší klenoty folklóru zplodil největší umělec, jakého Československo kdy mělo, totiž československý lid“. 28. února 1949 měla v Carnegie Hall premiéru jeho první symfonie. Schimmerling zůstal v New Yorku deset let, poté se přestěhoval do Woodstocku ve státě New York, kde pořádal hudební festival, učil hudbu na

základní škole a nadále skládal. Více o něm známo není.

Relativní nedostatek informací o Schimmerlingovi nám připomíná, že ti z nás, kteří mají to štěstí a žijí v době internetu, nebudou zapomenuti, tedy jestliže nenastane doba, kdy, jak napsal spisovatel E. M. Forster, „se stroje zastaví“. Pokud lidé, kteří žili dávno před érou Googlu, Facebooku a Twitteru, nebyli skutečně slavní, pak prostě zmizeli v propadlišti dějin. Přitom Schimmerling napsal stovky děl a podle kusých informací, jež máme k dispozici, byl autorem několika knih, asi 85 odborných článků a více než tisícovky dalších článků psaných pro nejrůznější příležitosti. K tomu dirigoval pěvecké sbory a komponoval hudbu. A nutno podotknout, že – alespoň podle mých zdrojů – měl Schimmerling dva čestné doktoráty. „Já jsem král králů Ozymandias, hle, před mou stavbou jsou i velcí malí!“¹ Tak jako zde dnes stojím já, stál kdysi i Hanuš Schimmerling, a jistě byl stejně hrdý jako já. A přesto zmizel jako mávnutím kouzelného proutku.

V povídce spisovatele Jamese Blishe *Umělecké dílo* vědci, tedy „mozkotepci“, ve 22. století znovu stvoří Richarda Strausse, aby pro ně zkomponoval mistrovské dílo. Nedal by se stejným způsobem znovu přivést k životu Hanuš Schimmerling? Nemohli bychom zrekonstruovat jeho DNA z materiálů, které jsem celé ty roky měl doma? Toto je jen malý, nicméně reprezentativní vzorek:

Japonská státní hymna s variacemi, sedm verzí textu k valčíku *Na krásném modrém Dunaji*, Janáčkova *Houslová sonáta*, velké množství etnografických spisů o arabské hudbě, pravděpodobný originál rukopisu k jinak neznámé *Písní exulantů* K. B. Jiráka, *Country Gardens* Percyho Graingera, partitura Mozartova *Ave Verum Corpus* z počátku 19. století, Smetanova *Píseň svobody* v newyorském vydání Jana Löwebacha z roku 1944, Čeremuchinova kantáta *Rudá armáda*, *L'Anneau d'Argent* od Cecila Chaminada, 47. ročník časopisu *Dalibor*, sbírka čtyř kompozic pro mužský sbor obsahující první dva z *Devíti mužských sborů* Josefa Bohuslava Foerster (u prvního z nich je noticka „provedeno s velkým úspěchem v Bruselu a Paříži“), *Tři smíšené sbory* Emila Adamiče vydané roku 1932 v Lublani, *He Loves Me* od George Chadwicka, Novákova klavírní úprava *Slovenských spevů*, *Vier Lieder* Maxe Broda, opereta *La poupée* Edmonda Audrana, velšská píseň *The Bells of Aberdovey* upravená L. C. Venablesem, von Suppého *Erzherzog Wilhelm-Marsch*, žalmy Jana Pieterszooona Sweelincka, *Rudý prapor* v úpravě H. A. Schimmerlinga pro mužský sbor, *České pašije* Antonína Hromádky vydané roku 1947 v Brně, vydání *Proletářských písní SSSR*, *Oberst Eduard Baar Marsch* od Rudolfa Schimmerlinga publikovaný na konci 19. století v Kroměříži, první vydání Ravelových *Cinq mélodies populaires grecques*, šest verzí *Písně burlaků na Volze*, německé vydání Sousových pochodů, *Suita* op. 21 Josefa Suka, první vydání Brahmových *Intermezzi* op. 117, *Pochod smrti* z Händelova oratoria *Saul* ve vydání z roku 1863, *Polly Willis* od Thomase Arneho, *Hallelujah* z Beethovenova oratoria *Kristus na hoře Olivetské*, ukrajinská koleda

¹ Ozymandias, P. B. Shelley, přeložila J. Urbánková, 1974

Ščedryk vydaná pod názvem *Carol of the Bells* v nakladatelství Carla Fischera roku 1945, *Vox Dicentis: Clama* od Jacoba Clemense non Papa, *Piesnia ob atamanie Platovie* ve sborové úpravě donských kozáků, sborová skladba *Pod Horičkou* Zdenko Mikuly ve vydání nakladatelství Panton z roku 1966, což byl pravděpodobně jeden z posledních přírůstků do sbírky Hanuše Schimmerlinga, a konečně, abychom navázali na „mozkotepce“, v kůži vázané vydání Berliozova *Velkého pojednání o moderní instrumentaci a orchestraci* upravené Richardem Straussem.

Toto je samozřejmě jen malý vzorek. Některé části jeho sbírky jsou stále na Hofstra University, jiné jsem pravděpodobně během let poztrácel nebo se mi smíchaly s jinými materiály a některé části sbírky jsou i v knihovně ve Woodstocku. Ale ta šíře záběru! Tak rozmanité zájmy! Byl Schimmerling muzikolog, folklorista nebo etnomuzikolog? Nebo praktikující umělec? Dirigent nebo skladatel? Ne, pouze hloubavý hudebník, kosmopolita, člověk mnoha talentů. To je další z důvodů, proč mě Schimmerling tolik zajímá. Je úžasným příkladem pluralismu, všestrannosti a širokého rozhledu, kterého si velmi cením a po celý svůj život se ho snažím získávat.

Věřím, že právě toto je jeden z důvodů, proč jsem se na české akademické půdě vždy cítil jako doma. Mnozí mí přátelé a kolegové se ubírají touto cestou, již od sebe neodděluji badatele a praktikujícího hudebníka. Neudělal to Jarmil Burghauser, stejně jako Miloš Štědroň junior i senior, Michael Pospíšil nebo Iva Bittová, Jan Smaczny, Aleš Březina, Milan Slavický a mnoho dalších českých badatelů-hudebníků. Jan Vičar a Vít Zouhar, kteří mě navrhli na toto ocenění, jsou oba skladatelé, editoři, badatelé, organizátoři, komentátoři a vynikající hudebníci. Osobně považuji tuto tradici propojení šířky a hloubky záběru za ideální a často velmi zahanbující. Tím ale v žádném případě nemíním znevažovat ty, kteří se rozhodli směřovat jinou cestou. Jarmila Gabrielová, Jiří Fukač, John Tyrrell, Alena Němcová, můj dávný přítel z Brna Mirek Čejka a mnozí další výborní badatelé, jež hluboce obdivuji, jsou ve své práci systematictější a dalo by se říci profesionálnější. Mám ale pocit, že pouze různými způsoby říkáme to, co musí být řečeno. Takže by možná nebylo od věci zvolit Hanuše Schimmerlinga za patrona intelektuálního a hudebního pluralismu.

A toto bohatství se propojuje i s pojmy jako je etnikum, náboženství, ideologie, profese, rodina; pojmy, jež zastřešuje výraz identita. Kdo byl Schimmerling? Co si o sobě myslel? Byl Žid, což v ohromné míře rozhodlo o jeho životě, protože byl nucen emigrovat. V jeho dílech jsem ale nenašel nic, co by naznačovalo jeho zájem o judaismus. Soudě dle jeho pozůstalosti byl Schimmerling Čech, ale také Němec, Slovák, Rakušan a téměř jistě i komunista, jak napovídá velký počet svazků s rudým obalem, které jsem zdědil. Jak tento levicově smýšlející člověk přežil v New Yorku éru mccarthismu? Zapojil se aktivně do politiky? Změnil někdy své názory? Přestěhoval se do Woodstocku, aby se vyhnul politickému nátlaku? Umíral s pocitem, že je americkým občanem? Hudebníkem? Znamená pluralismus nedostatečně pevné přesvědčení? Na žádnou z těchto otázek neznáme odpověď. Schimmerlingova identita byla zřejmě plná balancování mezi nejrůznějšími vlivy. Dala by se přirovnat k ohromujícímu momentu z fugy ze Sedmé sonáty Viktora

Ullmanna, jeho posledního terezínského díla, kde se vzájemně prolíná židovská melodie s husitským a německým chorálem, slovenskou hymnou a tajemným jménem B-A-C-H bez závěrečného rozuzlení.

A protože jsem zmínil Ullmanna a Terezín, je čas na poslední důvod, proč jsem chtěl o Shimmerlingovi mluvit. Vlastně to důvod vůbec není, ale i tak je to důležité.

Hanuš Schimmerling je náhodou jmenovcem terezínského vězně, jenž vypráví příběh Gideona Kleina v koncentračním táboře Fürstengrube. Tento druhý Hanuš Schimmerling stál s Kleinem a dalšími muži, když nazí čekali na lékařskou prohlídku. V místnosti byl klavír a voják SS, který je hlídal, se zeptal, jestli na něj někdo umí hrát. Klein se přihlásil. Tento druhý Hanuš Schimmerling nebyl hudebník. Nepoznal, jakou skladbu Klein hrál, ale Milanu Slavickému, autorovi Kleinova životopisu, řekl, že to byla „nějaká vážná hudba“ a že byl překvapený, že Klein nezahrál něco populárního, aby vojáka potěšil.

Jeden Hanuš Schimmerling přežil pobyt v Osvětimi. V roce 1992 napsal, že Terezín „nám vězí v srdcích jako hořící stěpina“. Umírá v Praze roku 1999. Druhý Schimmerling se stěhuje do Woodstocku ve státě New York a stává se místní významnou osobností. Skládá a hraje vážnou hudbu, ale jeho fantazii zajímá i populární a světová hudba. Umírá nečekaně během jednoduchého operačního zákroku dva roky před tím, než se ve městě začne konat známý festival. Souvislosti spojují všechno a nic.

Dovolte mi tedy skončit proslov obrazným položením vavřínového věnce na hlavu Hanuše Schimmerlinga, jenž žije v mém panteonu hrdinů spolu s lidmi, jako jsou mí rodiče, učitelé, přátelé, mé děti a mí studenti, kteří formovali můj život silou svých charakterů a osobností. S Hanušem Schimmerlingem jsem se nikdy nesetkal. V materiálech, jež mi zanechal, jsem se ale setkal s jeho myslí a duší, což je vlastně to samé.